

13. Притула А.М. Теоретико-правові засади оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України : монографія / наук. ред. І.І. Митрофанов. Одеса : Фенікс, 2019. 332 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
15. Вагин В.И. Периодизация как метод и предмет исследования истории искусства охраны государственной границы. *Вестник академии военных наук*. 2007. № 4 (21). С. 144–149.
16. Развитие форм и способов охраны государственной границы СССР : материалы научно-теоретической конференции. Москва : ВИПКОС, 1977. 238 с.
17. Долженков О.Ф., Саакян М.Б. Посилення «бойової діяльності» органів внутрішніх справ як запорука успішної боротьби з організованою злочинністю (до постановки проблеми). *Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України* / за заг. ред. В.Л. Регульського. Львів : Львівський інститут внутрішніх справ, 2000. С. 84–88.
18. Оболенський Ю.Б. Про деякі питання щодо організаційних основ та порядку управління спеціальними операціями. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 2. С. 200–204.
19. Саакян М.Б. Теоретичні та організаційні засади операцій ОВС. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 2 (1). С. 85–96.
20. Лавніченко О.В., Варакута В.П., Луговський І.С., Кривенко О.В. Аналіз способів дій військових угруповань під час знешкодження незаконних збройних формувань. *Честь і закон*. 2013. № 1 (44). С. 49–58.

ДЕРЕВ'ЯНКО А. І.,
юрисконсульт
(ТОВ «Професійний правовий захист»)

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-42>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО НА ЗАХИСТ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей правового регулювання забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування в Україні та шляхи вирішення проблем, які виникають під час реалізації цього права в кримінальному провадженні.

Автор визначає право на захист як одну з важливих гарантій забезпечення процесуальних прав підозрюваного. Чинне законодавство України приділяє значну увагу забезпеченню цієї гарантії, але все ж є певні проблеми в цій галузі. Практика застосування Кримінально-процесуального кодексу України свідчить про визнання фактів порушення основного конституційного права на захист від підозри, зокрема щодо забезпечення участі захисника на кожному етапі кримінального провадження, дострокового доступу особи до професійної правової допомоги, достатнього часу та можливостей для підготовки оборони та інших. Проблема просторово-часових обмежень захисту в Україні проявляється в систематичних порушеннях права на захист у кримінальному провадженні як необхідної складової справедливого судового розгляду.

У статті досліджено поняття «особа, чию причетність до кримінального правопорушення перевіряється», та пропонується віднести її до учасників кримінального провадження та до суб'єктів, які мають право на захист відповідно до ст. 20 КПК, що включає як право на професійну правову допомогу адвоката, так і ряд інших прав та гарантій, які є основою для забезпечення права на захист у кримінальному провадженні.

Ключові слова: підозрюваний, захисник, право на захист, досудове розслідування, кримінальне провадження, кримінальне судочинство.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the legal regulation of ensuring the right of the suspect to defense at the stage of pre-trial investigation in Ukraine and the ways of solving problems that arise during the exercise of this right in criminal proceedings.

The author defines the right to protection as one of the important guarantees of securing the procedural rights of the suspect. The current legislation of Ukraine pays considerable attention to securing this guarantee, but there are still some problems in this area. The practice of applying the Code of Criminal Procedure of Ukraine shows the admission of violation facts of the basic constitutional right to protection against suspicion, in particular as to ensuring the participation of the defense counsel at every stage of criminal proceedings, early access of a person to professional legal assistance, sufficient time and opportunities for defense preparation and others. The problem of space-time limitations of protection in Ukraine is manifesting itself in systematic violations of the right to defense in criminal proceedings as a necessary component of a fair trial.

The article explores the notion of “a person whose involvement in a criminal offense is being checked” and proposes to refer it to the participants in criminal proceedings and to the subjects entitled to defense under Art. 20 of the CPC, which includes both the right to a lawyer’s professional legal assistance and a number of other rights and guarantees, which are the basis for securing the right to a defense in criminal proceedings.

Key words: suspect, defense lawyer, right to defense, pre-trial investigation, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Конституція України проголошує найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Прийнятий в 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс покликаний забезпечити неухильне дотримання всіх основоположних прав людини, зокрема права на захист. Однак, не всі механізми захисту прав особи на стадії досудового розслідування діють ефективно. Європейський суд з прав людини з цього приводу неодноразово виносив рішення проти України, підкреслюючи важливість раннього доступу підозрюваного до захисника (адвоката) й безумовне право підозрюваного на захист у якомога більш швидкий час після визнання його підозрюваним. Також Європейський суд з прав людини неодноразово вказував на недосконалість законодавства України, яке багато в чому з цього приводу протирічить Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Оскільки наразі Україна бажає приєднатися до європейської спільноти, дуже важливим є належне забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування докладно досліджувало багато вчених, зокрема М.А. Погорельський, О.П. Кучинська, В.О. Гринюк, О.С. Старенький, О.Г. Яновська, О.Р. Балацька, Н.П. Черняк, І.О. Тищенко, О.Ю. Татаров, С.С. Чернявський, Г.З. Алієв, А.В. Самодін, І.М. Одинцова, Л.В. Півненко, А.Б. Коробка та інші вчені.

Невирішені раніше проблеми. Питання забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування ще й досі залишається дуже актуальним. Наразі можна констатувати, що національне законодавство, пройшовши тривалий шлях удосконалення, відображає низку елементів найкращого світового досвіду і відповідає демократичним стандартам. Водночас, не можна сказати, що воно є досконалим. Так, залишились численні проблеми, які потребують вирішення. Деякі з цих проблем пов'язані з тим, що законодавець не врахував слушні пропозиції науковців та практиків при ухваленні КПК України, інші – сформульовані правозастосовною практикою.

Метою статті є встановлення особливостей правового регулювання забезпечення права підозрюваного на захист на стадії досудового розслідування в Україні та шляхи вирішення проблем, які виникають під час реалізації цього права.

Виклад основного матеріалу. Правовий статус підозрюваного в кримінальному процесі має велике значення, оскільки підозрюваний – це особа, конституційні права якої в інтересах суспільства можуть бути обмежені. І дуже важливо, щоб ці обмеження здійснювались без зловживань, виключно в тій мірі, в якій існує об'єктивна необхідність, інакше виникає загроза самій сутності правової держави.

У чинному КПК України поняття підозрюваного зазначено у ст. 42 «Підозрюваний, обвинувачений». Відповідно до цієї статті «підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місця знаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень» [1].

Права та обов'язки підозрюваного в чинному законодавстві не відокремлені від прав та обов'язків обвинуваченого. Він має такі права:

- 1) знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють;
 - 2) бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення;
 - 3) на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату;
 - 4) не говорити нічого з приводу підозри проти нього або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;
 - 5) давати пояснення, показання з приводу підозри чи в будь-який момент відмовитися їх давати;
 - 6) вимагати перевірки обґрунтованості затримання;
 - 7) у разі затримання або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб про затримання і місце свого перебування;
 - 8) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази;
 - 9) брати участь у проведенні процесуальних дій;
 - 10) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, які заносяться до протоколу;
 - 11) застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь.
- Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

- 12) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;
- 13) заявляти відводи;
- 14) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування та вимагати відкриття матеріалів;
- 15) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;
- 16) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді;
- 17) вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, в порядку, визначеному законом, а також відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердилися;
- 18) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача за рахунок держави. Такий спектр прав підозрюваного є елементом гарантій забезпечення права особи на захист на досудовому розслідуванні.

Право на захист належить до загально визнаних принципів міжнародного права, яке імплементоване у національне законодавство як орієнтир, що визначає умови справедливого судового розгляду, а відповідно до ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України віднесено до загальних засад кримінального провадження.

У частині другій статті 63 Конституції України задекларовано, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Свій розвиток наведена конституційна норма знаходить у КПК, зокрема статті 20 КПК України, якою встановлено забезпечення права на захист. Крім іншого у наведеній статті КПК зазначається, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватись правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права.

Разом з тим відповідно до ст. 8 КПК кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Також у статті 9 КПК йдеться про те, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно дотримуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства.

Таким чином, право на захист розглядається як одна з важливих гарантій забезпечення процесуальних прав підозрюваного. Чинне законодавство України приділяє значну увагу забезпеченню цієї гарантії, але деякі проблеми в цій сфері досі існують.

Прийнятий в 2012 році КПК України, без сумніву, містить низку позитивних моментів, покликаних сприяти максимально повному забезпеченню права особи на захист від кримінального переслідування, зокрема, на стадії досудового розслідування. Однак повністю вирішити цю проблему, на жаль, не вдалося, оскільки деякі норми КПК потребують суттєвого доопрацювання [2, с. 299].

Практика застосування Кримінального процесуального кодексу України показує допущення фактів порушення базового конституційного права на захист від підозри, зокрема щодо забезпечення участі захисника на кожному етапі кримінального провадження, раннього доступу особи до професійної правничої допомоги, наявності достатнього часу та можливостей для підготовки захисту та інших [3, с. 1]. Слід зауважити, що стосовно цих проблем ЄСПЛ висловлював свої зауваження ще з моменту прийняття КПК та введення його у дію, проте їх виправлення й досі залишається питанням майбутнього.

Оскільки саме ЄСПЛ уповноважений розглядати скарги заявників щодо порушення національними судовими та іншими органами України норм Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, сьогодні практика ЄСПЛ виступає безумовним додатковим інструментом для ефективного захисту особи від порушень з боку держави [3, с. 3].

Системний аналіз рішень ЄСПЛ дає підстави віднести до гарантій забезпечення права особи підозрюваного на захист:

- особливості реалізації права на вільний вибір захисника;
- принцип раннього забезпечення правовою допомогою;
- принцип ефективності захисту;
- обмеження щодо відмови особи від правової допомоги;
- обов'язки посадових осіб органів кримінального переслідування щодо надання інформації особам про право на доступ до правової допомоги;
- доступ до заходів і послуг, пов'язаних з правовою допомогою;
- конфіденційність спілкування з адвокатом;
- достатній час для підготовки захисту [4, с. 9-10].

Безумовно початок доступу особи до адвоката-захисника пов'язаний із формальним початком кримінального провадження. Формальний початок досудового розслідування пов'язаний із внесенням відомостей до ЄРДР, повідомленням особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та набуття нею статусу підозрюваного.

Відтак, на сьогоднішній день тільки особа, яка набуває статусу підозрюваного, отримує можливість реалізувати право на захист в повному обсязі, так як саме із цим статусом в особи з'являються усі процесуальні права за законом, в тому числі мати захисника на першу вимогу та побачення з ним до першого допиту. Отже, наявна нині процедура офіційного початку досудового розслідування порушує право особи на захист, так як створює умови для дій та бездіяльності посадових осіб органів досудового розслідування щодо проведення слідчих дій щодо фактичної перевірки причетності особи після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань без оголошення підозри такій особі, а тому усуває можливість забезпечення особи захисником та право на оскарження стороною захисту факту відкриття кримінального провадження та його результатів [4, с. 10].

Часто слідчі не поспішають повідомляти особі про підозру, розслідуючи кримінальне правопорушення «за фактом» вчинення навіть у разі отримання фактичних даних, які могли б переконати об'єктивного спостерігача у можливості вчинення кримінального правопорушення певною особою і які мають розцінюватися як достатні докази для підозри цієї особи та для повідомлення їй про підозру. Причиною такого стану справ є не лише велика завантаженість слідчих, котрі за КПК зобов'язані проводити досудове розслідування в усіх випадках отримання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ними обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (ст. 214 КПК).

На відміну від вітчизняного законодавця Європейське співтовариство приділяє неабияку увагу принципу забезпечення раннього доступу до правової допомоги. ЄСПЛ відзначає особливу вразливість обвинуваченого на ранніх стадіях провадження, коли він опиняється у напруженій ситуації і, як наслідок, може зіткнутися із складнощами кримінального законодавства та стоїть на позиції, що право на отримання правової допомоги виникає одразу після арешту.

Відповідно до практики ЄСПЛ підозрювані в кримінальному процесі мають право на доступ до правової допомоги не пізніше, як з моменту арешту чи взяття під варту або з того моменту, коли обставини, в яких опинилася особа, починають суттєво погіршувати її становище. ЄСПЛ вказує, що це право також включає право на доступ до адвоката під час першого часу допиту або будь-якого опитування поліцією у ситуації, коли праву на захист могло бути завдано непоправної шкоди [3, с. 35].

Існуюча в Україні проблема обмеженості захисту у просторово-часовому вимірі знаходить свій прояв у систематичних порушеннях права на захист у кримінальному провадженні

як необхідної складової справедливого судочинства. Конкретні дані містяться в щорічних звітах Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, у яких прослідковується постійне зростання заяв проти України в ЄСПЛ з приводу порушень права на захист, які допускаються органами та посадовими особами на початковому етапі розслідування кримінальної справи [4, с. 11].

Серед основних проблем – недоліки законодавства та судової практики, які призводять до порушень права особи на справедливий судовий розгляд, тримання особи під вартою без належної законної підстави, надмірна тривалість провадження у кримінальних справах, зокрема досудового розслідування.

ЄСПЛ констатовано, що слідчі органи використовують практику отримання сумнівної відмови особи від захисника, позбавляють особу права своєчасно мати захисника на стадії досудового розслідування (про таку приховану мету під час попередньої кваліфікації злочину йдеться в рішеннях «Яременко проти України», «Леонід Лазаренко проти України»). В рішенні по справі «Тіхонов проти України» порушення п. 1 на п. п. «с» п. 3. ст. 6 Конвенції, а саме порушення права на захист, коли особа перебуває у вразливому стані, ЄСПЛ вже називає «традиційними» для України, ЄСПЛ відзначив повторюваність проблеми в Україні – застосування адміністративного арешту до особи, насправді підозрюваної у злочині, для забезпечення її присутності, не дотримуючись при цьому належної правової процедури, в тому числі щодо доступу до адвоката [4, с. 11-12].

Усе вищезгадане свідчить про наявність нагальної потреби у приведенні національного законодавства у відповідність до практики ЄСПЛ. Насамперед, потрібно визначити процесуальний порядок провадження відносно осіб, які потенційно причетні до кримінального правопорушення та надання таким особам права на захист, а відповідно забезпеченням професійною правничою допомогою адвоката-захисника [3, с. 2].

Відповідно до міжнародних стандартів право на отримання правничої допомоги адвоката повинне гарантуватись кожній особі незалежно від її формального статусу, якщо щодо цієї особи органами влади здійснюється публічне кримінальне переслідування. Вищевикладена проблема зумовлює необхідність правової визначеності в КПК статусу осіб, які запідозрені у вчиненні кримінального правопорушення, та у зв'язку із чим вони підпадають під заходи процесуального примусу під час досудового розслідування.

На думку О.Р. Балацької, яку ми підтримуємо, доцільним є нормативне визначення серед учасників кримінального провадження особи, права, свободи та законні інтереси якої порушуються або ставляться під загрозу порушення – це «особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється» («запідозрена особа»). Серед нормативних основ засади забезпечення права на захист, зокрема у ст. 20 КПК, має бути визначено, що особа має право на захист з моменту повідомлення про підозру, затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, перевірки причетності до вчинення кримінального правопорушення та застосування інших заходів процесуального примусу, передбачених законом [4, с. 12].

Окрім цього, зазначена вище «особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється» має бути віднесена до учасників кримінального провадження та до суб'єктів, які мають право на захист відповідно до ст. 20 КПК, що включає як право на професійну правничу допомогу адвоката, так і низку інших прав та гарантій, що є складовими засади забезпечення права на захист в кримінальному провадженні. Також розділ 3 КПК «Сторона захисту» слід доповнити статтею, яка визначатиме процесуальний статус особи, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється, гарантувати права такого учасника.

Ч. 3 ст. 214 КПК України закріплює положення, відповідно до якого здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом [1].

Не зважаючи на вказане положення КПК, на практиці виникають непоодинокі випадки порушення вказаної процесуальної норми, а відтак виникають об'єктивні причини для визнання доказів, зібраних стороною обвинувачення за таких умов, недопустимими.

Отже, в сучасних умовах удосконалення та розвитку кримінального процесу України важливого значення набувають положення, які торкаються суворого дотримання встановленого порядку провадження у кримінальних справах та процесуальних норм, які гарантують захист прав та свобод особи, інтересів держави та суспільства від злочинів, шляхом швидкого та повного розкриття злочинів, виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили, справедливого судового розгляду та правильного застосування кримінального закону [5, с. 5].

Окрім порушень діючого законодавства, деякі адвокати вказують на спірні питання правомірності доказів, отриманих шляхом здійснення певних дій, вчинених до внесення відомостей до ЄРДР. Вони зазначають, що КПК України встановлює, що суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

- 1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;
- 2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;
- 3) порушення права особи на захист;
- 4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;
- 5) порушення права на перехресний допит.

Право на захист включає в себе права, які підозрюваний або обвинувачений може реалізувати власними діями або з допомогою свого захисника.

Зокрема ЄСПЛ в своїй практиці зазначає, що при вирішенні питання, чи було провадження в цілому справедливим, до уваги повинно братися, чи була забезпечена реалізація права на захист. Так, при вирішенні цього питання до уваги повинно братися, чи мав обвинувачений можливість спростувувати справжність доказів та заперечувати проти їх використання. Крім того, до уваги повинна братися якість доказів, включаючи обставини, за яких ці докази було отримано, зокрема сумніви в достовірності цих доказів («Dusko Ivanovski v. The FYRM», п. 42; «Bykov v. Russia», п. 91; «Lee Davies v Belgium», п. 42) [6].

Таким чином, коли свідок буде допитаний до внесення відомостей ЄРДР, такий протокол не є джерелом доказів у кримінальному провадженні, а відтак, підозрюваний або захисник не матимуть можливості спростувати інформацію, що міститься в таких протоколах допиту, в рамках кримінального провадження.

Свої права, передбачені КПК України підозрюваний або його захисник може реалізувати лише у кримінальному провадженні, а відтак допит свідка і отримання від останнього інформації до внесення відомостей у ЄРДР, є порушенням права на захист.

Разом з тим, доказами в кримінальному провадженні є не будь-які фактичні дані, а лише такі фактичні дані, які отримані у порядку, передбаченому КПК України і на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК України) [1].

З наведеного, вбачається, що слідчий, прокурор повинні довести законність джерела таких фактичних даних.

Для встановлення зазначених обставин адвокат повинен ретельно перевіряти час і дату внесення відомостей до ЄРДР, чи всі докази зібрані після внесення відомостей в ЄРДР.

На практиці бувають випадки, коли шляхом зіставлення дат винесення відомостей до ЄРДР і дат отримання доказу у кримінальному провадженні не дають жодного результату, хоча в дійсності докази збиралися стороною обвинувачення ще до внесення відомостей до ЄРДР.

Проблемним питанням є не лише внесення або невнесення відомостей до ЄРДР, а й відсутність витягу з ЄРДР в матеріалах кримінального провадження, в питаннях відкриття такого документу або винесення вироку (обвинувального вироку) без наявності витягу з ЄРДР в матеріалах кримінального провадження. Непоодинокими є випадки винесення обвинувальних вироків, без наявності в матеріалах справи витягів з ЄРДР, що на нашу думку є недопустимим.

Викликає певні питання й проголошений у чинному КПК принцип змагальності сторін за відсутності фактичної можливості такої змагальності. Відповідно до ч. 2 ст. 22 КПК України, змагальна побудова кримінального провадження забезпечує сторонам рівні права на збирання та подання до суду доказів [1].

Процесуальна рівність сторін полягає у тому, що кожного з учасників кримінального процесу наділено рівними правами й обов'язками, які відповідають їх процесуальному становищу. Рівність прав означає їх взаємну відповідність та пропорційність. Одна сторона не повинна бути у привілейованому положенні порівняно з іншою [7, с. 4].

Процесуальна рівність означає, що всі заходи, які має право вжити сторона обвинувачення для доказування обвинувачення, сторона захисту має право застосовувати для його спростування.

За змістом ст. 22 КПК України, яка встановлює право сторони захисту збирати докази на досудовій стадії, кримінальне провадження в Україні мало будуватися за англосаксонським типом. Проте усі наступні положення КПК України, які так чи інакше по суті є механізмом реалізації принципу змагальності, свідчать, що це зовсім не так. Насправді українська модель змагальності виявилася не схожою на жоден тип. Реальної змагальності між стороною обвинувачення і стороною захисту на стадії досудового розслідування не існує. Водночас збирання доказів на судовій стадії кримінального провадження є швидше винятком, аніж правилом, і суд у цьому процесі фактично позбавлений ініціативи.

Перспективною у подальшому вирішенні наявних проблем реалізації права на захист в умовах української змагальності вбачається необхідність вивчати та враховувати досвід інших країн, які виступають для України орієнтиром у різних питаннях.

Висновок. Таким чином, існує потреба у приведенні національного законодавства у відповідність до практики ЄСПЛ. Насамперед, потрібно визначити процесуальний порядок провадження відносно осіб, які потенційно причетні до кримінального правопорушення та надання таким особам права на захист, а відповідно забезпеченням професійною правничою допомогою адвоката-захисника. Задля цього доцільним є нормативне визначення серед учасників кримінального провадження особи, права, свободи та законні інтереси якої порушуються або ставляться під загрозу порушення – це «особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється» («запідозрена особа»).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (остання редакція від 11.01.2019 р.) // *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Керевич О.В. Право на захист: проблеми і пропозиції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С. 298–300.
3. Балацька О.Р. Практичні проблеми забезпечення права на захист підозрюваного в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2018. № 1(17). С. 1–18.
4. Балацька О.Р. Окремі проблеми забезпечення адвокатом права на захист в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 8–15.
5. Никоненко М.Я. Кримінально-процесуальні гарантії прав і законних інтересів особи, яка підозрюється у вчиненні злочину : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ : КНУВС, 2007. 266 с.

6. Півненко Л.В., Коробка А.Б. Участь захисника у кримінальному судочинстві за новим КПК України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «ПРАВО»*. 2013. Вип. 20. С. 92–97.

7. Ісмаїлова Л.Б. Процесуальні та етико-психологічні питання забезпечення рівності сторін в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. К.: Акад. адвокатури України, 2007. 20 с.

ЗІНЧЕНКО В. М.,

здобувач кафедри кримінального процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-43>

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДОСТАТНОСТІ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВЛАСТИВОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стаття присвячена розкриттю сутності достатності доказів у кримінальному провадженні та визначенню на основі виокремлених сутнісних елементів поняття цієї процесуальної властивості доказів. Обґрунтовано, що виокремлення сутнісних елементів будь-якого об'єкта наукового пізнання, зокрема й достатності доказів, дозволяє розкрити онтологічні основи його поняття.

Досліджено теоретичні підходи вітчизняних і закордонних учених до визначення поняття достатності доказів, на підставі яких визначено коло сутнісних елементів вказаної їхньої процесуальної властивості у кримінальному провадженні. З урахуванням норм кримінального процесуального закону та сформованих у доктрині кримінального процесу теоретичних підходів до числа сутнісних елементів достатності доказів запропоновано віднести так: 1) достатність передбачає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів; 2) вона встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження; 3) достатність доказів встановлюється на конкретний момент кримінального провадження; 4) її встановлення спрямоване на ухвалення відповідного процесуального рішення. Розкрито зміст наведених сутнісних елементів достатності як процесуальної властивості доказів у кримінальному провадженні.

З урахуванням виокремлених сутнісних елементів запропоновано авторське визначення вказаної процесуальної властивості доказів. Достатність доказів являє собою їхню системну процесуальну властивість, яка відображає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів і встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, що ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, на конкретний його момент із метою ухвалення відповідного процесуального рішення.

Ключові слова: оцінка доказів, достатність доказів, внутрішнє переконання, процесуальні рішення, кримінальне провадження.

